

Уваркіна О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЯК СКЛАДОВА РЕГУЛЯТОРНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

У статті висвітлено проблеми застосування системних досліджень, системного підходу до організації педагогічного процесу у вищій школі. Розглянуті елементи педагогічного контролю, організації навчального процесу, а також можливості використання системного принципу у період модернізації вищої школи України відповідно до вимог Болонського процесу. З'ясовано, що використання у новітніх технологіях навчання методології системного підходу дає змогу здійснити підготовку конкурентоспроможного фахівця на європейському ринку праці.

Ключові слова: системні дослідження, педагогічний процес, конкурентоспроможний фахівець, Болонський процес.

Сучасна освітня спільнота сьогодні приділяє достатньо уваги проблемам філософського розуміння ролі і значення людини у світі. Тому визначення основних парадигм філософії освіти висвітлює основні підходи та тенденції розвитку педагогічної науки з метою виховання людини майбутнього.

Історична парадигма філософії освіти традиційно вивчає історичні періоди розвитку педагогічного знання й вивчає вплив історичних подій та явищ на особистість та її виховання в суспільстві. Соціально-педагогічна парадигма розглядає освіту як цінність, систему, процес і результат і надає можливість вивчати проблеми освіти у генезі. Поліпарадигмальний підхід філософії освіти, якій ще має назву філософсько-педагогічний, використовується для визначення педагогіки через призму інших парадигм.

Відомо, що пошук шляхів запровадження нової парадигми і відповідних нових моделей освіти в умовах Болонського процесу не зводиться до збільшення обсягів змісту навчальних дисциплін або подовження термінів навчання. Йдеться про досягнення принципово нових цілей освіти, які ніколи раніше не ставилися і які полягають у досягненні нових, вищих рівнів освіченості кожної особистості та суспільства в цілому. Тому пріоритетним завданням суспільства на сучасному етапі зазначено зробити освіту, яка здобута в Україні, конкурентоспроможною в європейському та світовому просторі, а людину – захищеною і мобільною на ринку праці [1]. Шляхом до вирішення цих завдань може бути використання системного підходу у педагогічному процесі вищої школи, як складової регуляторної системи освіти і виховання.

Пошук шляхів запровадження нової парадигми і відповідних нових моделей освіти не зводиться до збільшення обсягів змісту навчальних дисциплін або подовження термінів навчання. Йдеться про досягнення

принципово нових цілей освіти, які ніколи раніше не ставилися і які полягають у досягненні нових, вищих рівнів освіченості кожної особистості та суспільства в цілому.

Відомо, що сучасна національна система вищої освіти, незважаючи на свої досягнення, традиції і потужний склад науково-педагогічних працівників ще не конкурентоспроможна на європейському ринку праці. Це зобов'язує глибше аналізувати вітчизняну систему освіти, удосконалювати її і підвищувати рівень її якості. У національній доктрині розвитку освіти в Україні (затверджена Указом Президента 17 квітня 2002 р.) розкрито обов'язок держави щодо забезпечення основних напрямів діяльності освітніх установ, наголошено на національному характері освіти і виховання, рівних можливостей для здобуття якісної освіти, накреслено шляхи забезпечення безперервності освіти, навчання протягом життя, підкреслено необхідність застосування інформаційних технологій в освіті. В Доктрині чітко сформульовано вимоги до сучасного управління освітою, до економіки освіти, вказано на необхідність поєднання освіти і науки, підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів, які були б здатні забезпечувати соціальні гарантії учасникам педагогічного процесу. Пріоритетним завданням суспільства на сучасному етапі зазначено зробити освіту, яка здобута в Україні, конкурентоспроможною в європейському та світовому просторі, а людину – захищеною і мобільною на ринку праці [2]. Шляхом до вирішення цих завдань може бути використання системного підходу у педагогічному процесі вищої школи.

Поняття “система” і “системний підхід” є одними з найбільш використовуваних термінів у науковому обігу. Поняття “системний підхід” починає функціонувати у 30-ті роки ХХ століття як важливий методологічний засіб наукового пізнання. і являє собою системне охоплення, системне уявлення, системну організацію дослідження об'єктів з наступною оптимізацією їх структури і функцій [3], що потребує різнобічного розгляду проблеми, часто передбачаючи участь в її розробці фахівців з різних галузей знань. Тому європейська інтеграція української освіти, загальноцивілізаційні трансформації сучасного суспільства актуалізують застосування системного підходу у вищих навчальних закладах для більш ефективного наближення до європейських стандартів, до вимог Болонського процесу.

Вітчизняні дослідники у галузі методології системних досліджень (І. Блауберг, В. Садовський, Б. Юдін) зазначають, що помітне поширення системних досліджень пояснювалося принаймні трьома причинами: по-перше, більшість наукових дисциплін – психологія, лінгвістика, соціологія, логіка та ін. – суттєво трансформували предмети свого дослідження. У цій якості тепер виступають різноманіття взаємопов'язаних елементів, які

можна розглядати як цілісні утворення. По-друге, нові засоби накопичення, зберігання і трансляції інформації, які засновані на використанні можливостей сучасної комп'ютерної техніки привели до того, що головним об'єктом сучасного технічного проектування та конструювання виявилися системи управління, які за своєю структурою та за процесом створення виступають як типові зразки системних об'єктів. І нарешті, по-третє, усвідомлення факту широкого впровадження у сучасну науку і техніку системних досліджень посилило увагу до проблематики загальної теорії систем.

Відомо, що австрійський біолог-теоретик Л. фон Берталанфі, якій зіграв видатну роль у становленні і розвитку системних досліджень у ХХ столітті, стверджував методологічну спільність "біологічних, біхевіоріальних і соціологічних галузей" наукового пізнання і вважав, що системне мислення "відкриває нові перспективи не тільки в теорії, но і в практики – пристосовуючи до проблем психогігієни, освіти і суспільства у цілому" [4].

Термін "система" використовується в науковій літературі у різних значеннях. Під системою розуміють іноді сукупність предметів, іноді форму, вид і т. ін. Так, В. М. Садовський зазначає, що найчастіше цей термін вживається для позначення упорядкованої кількості елементів. Саме в цьому значенні, зазначає він, говорять про мову як систему, про молекулу як певну складову системи [5]. Український педагогічний словник дає таке визначення: "Система – це комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії, це різноманіття об'єктів разом з відношеннями між об'єктами та їх атрибутами" [6]. А системний підхід трактується як "напрямок у спеціальній методології науки, завданням якого є розробка методів дослідження й конструювання складних за організацією об'єктів як систем. Системний підхід у педагогіці спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язку та зведення їх у єдину теоретичну картину. Наприклад, як систему можна розглядати будь яку пізнавальну діяльність, а її складовими будуть сам суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета, умови, в яких вона перебуває. У свою чергу, складові системи – підсистеми – можна розглядати як самостійні системи" [6].

Виходячи з того, що освіта як соціокультурний феномен є складовою соціальної системи використання системного підходу відкриває великі евристичні можливості, які дозволяють визначити освіту як систему, яка має структуру, особливості, принципи і закони розвитку. Тим самим використання системного підходу у педагогічних дослідженнях дає можливість прогнозувати тенденції розвитку освітньої системи у різних соціокультурних умовах, а також проектувати і реалізовувати різні моделі

управління.

На думку, відомого представника російської педагогічної науки В. А. Сластеніна, системний підхід в освіті орієнтує на виділення у педагогічній системі інтегративних інваріантних системостворюючих зв'язків і відношень, які дозволяють виявити вклад окремих компонентів у розвиток особистості як системного цілого, і реалізувати у освітньому процесі принципу єдності педагогічної теорії і практики.

Сучасні педагогічні дослідження в останній час все більше використовують системний підхід з позицій синергетики яке представляє міждисциплінарний напрямок наукових досліджень вивчення закономірностей і принципів, які лежать в основі процесів самоорганізації в різних системах: фізичних, біологічних, технічних і соціальних. Здібність систем до самоорганізації і саморозвитку має особливе значення у сучасному педагогічному процесі, тому що синергетичний принцип у педагогіки обґрунтовує можливість навчання як через передання знань учню(студенту) безпосередньо педагогом, так і через спонтанні, суб'єктивні процесі пізнання без участі педагога. Тому для педагогічного процесу, як системи відкритого типу, якої характерні нелінійні і багаточисельні зв'язки, необхідно обирати різні форми і методи організації і управління навчальним процесом і використовувати системний підхід як методологічну основу для більш ефективного і якісного функціонування.

Підвищення рівня системності педагогічного процесу сприяє ефективнішому формуванню нової генерації конкурентоспроможних фахівців через систематизовані відповідним чином знання і цілісне засвоєння фахової теорії. Безперечно, що основний акцент педагогічного процесу необхідно зорієнтувати на усвідомлену необхідність системності фахових знань, що віддзеркалюють систему взаємозв'язків структурних елементів всередині досліджуваної теорії, а також між теоріями різного рівня спільності.

Взаємозв'язок теоретико-методологічних основ системних знань і засобів досягнення системності цих знань є однією з основних проблем оволодіння фаховою теорією. Традиційна система контролю недостатньо враховує індивідуально-психологічні особливості студентів, можливості використання диференційованого навчання. Існуюче поточно-епізодичне оцінювання знань у практиці вищої школи не тільки не виконує самоорганізаційної функції щодо систематичної розумової праці студентів, а й моделює і закріплює навички епізодичного учіння, навіть у здібних студентів. Тому традиційна система контролю успішності студентів не відповідає сучасним вимогам, не задовольняє потреб систематичного діагностування успішності навчання.

Альтернативою до традиційної системи навчання й оцінювання

успішності студентів є модульно-рейтингова система. Модуль- цілісна, логічно завершена програмна частина теоретичних знань, навичок і вмінь із певної навчальної дисципліни, адаптована до індивідуальних особливостей студентів в умовах диференційованого навчання.

З погляду кібернетики, що частіше здійснюється контроль (з боку викладача і самоконтроль) за ходом засвоєння навчального матеріалу, то більше можливостей керувати ним. Система зворотного зв'язку посилює рефлексію, яка передбачає систематичне інформування учнем себе і викладача про стан сприймання, розуміння та засвоєння знань, вироблення вмінь, дає можливість оцінити свій інтелектуальний рівень. Систематична рефлексія мобілізує розумову працю, сприяє саморегуляції, самоаналізу і тим самим активізації навчально-пізнавальної діяльності. Досконала система контролю та оцінювання виконує свої діагностичну, мотиваційну, спонукальну функції, дає змогу вчасно корегувати навчальну діяльність [7].

Таким чином, використання у новітніх технологіях навчання методології системного підходу дає змогу здійснити поділ складних явищ дійсності на частини або елементи, визначити способи організації окремих частин (елементів) системи в єдине ціле, взаємопідпорядкувати елементи системи, їх взаємодію. Одним з елементів оптимізації навчального процесу і інструментом реалізації завдань мобільності студента і викладача є визнаний у Болоньї європейський стандарт – запровадження кредитно-модульної системи підготовки фахівців у вищій освіті. Проте, системний підхід реалізує на практиці принцип цілісного розгляду явищ у взаємозв'язку, а кредитно-модульна система підготовки фахівців відкриває нові можливості для розвитку системи вищої освіти в Україні.

Аристотель стверджував, що “все виникає двічі – спочатку як можливість, а потім як дійсність” [8] і шляхом подальшої розбудови національної системи освіти, адаптації її до умов соціально орієнтованої економіки, трансформації та інтеграції системи освіти у європейське та світове співтовариство може стати використання системного підходу у педагогічному процесі вищої школи України.

Відомо, що сучасна роль вищої освіти посилюється й актуалізується тенденціями суспільно-економічного розвитку на початку XXI століття. І це вимагає модернізацію навчально-виховного процесу вищої школи у відповідності до принципів регуляторної вітчизняної політики. Регуляторні реформи набирають обертів у всьому світі, сягаючи рекордної кількості. Метою реформи є створення чітких і прозорих механізмів, які б забезпечували впровадження послідовних та орієнтованих на досягнення конкретних цілей регуляторних рішень, підвищення рівня їх виконання, з одночасним скороченням витрат на їх виконання, зменшенням втручання

держави у господарську діяльність та скороченням перешкод для економічного зростання економіки. Запорукою ефективного використання системного підходу у вищій школі є стабільність законодавчого та нормативно-правового поля регулювання освітнього простору.

Використана література:

1. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004.
2. Вища освіта в Україні : навч. посіб. / В. Г. Кремень, С. М. Ніколаєнко, М. Ф. Степко та ін. ; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
3. Системный анализ и принятие решений: Словарь-справочник : учеб. пособие для вузов / под ред. В. Н. Козлова. – М. : Высш.шк., 2004. – 616 с.
4. Системный подход в современной науке. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 560 с.
5. Блауберг И. В., Садовский В. Н., Юдин Б. Г. Философский принцип системности и системный подход // Вопросы философии. – 1978. – № 8.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. – К. : Либідь, 1997.
7. Слєпкань З. І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі : навч. посіб. – К. : Вища шк., 2005. – 239 с.
8. Жилин Д. М. Теория систем. – М. : КомКнига, 2006. – 184 с.

УВАРКИНА О. В. Системный подход в высшей школе как составляющая регуляторной системы образования.

Статья посвящена проблемам применения системных исследований, системного подхода в организации педагогического процесса у высшей школе. Рассмотрены элементы педагогического контроля, организации учебного процесса, а также возможности использования системного принципа в период модернизации высшей школы Украины в соответствии с требованиями Болонского процесса. Выяснено, что использование в новейших технологиях обучения методологии системного подхода дает возможность осуществить подготовку конкурентоспособного специалиста на европейском рынке труда.

Ключевые слова: системные исследования, педагогический процесс, конкурентоспособный специалист, Болонский процесс.

UVARKINA O. V. System approach at higher school as a constituent of the regulator system of education.

In the floor the problems of application of researches of the systems, approach of the systems are reflected to organization of pedagogical process at high school. The elements of pedagogical control, organization of educational process, and also possibilities of the use of system principle, are considered in a period modernization of high school of Ukraine in accordance with the requirements of Bolonskogo of process. It is found out, that the use in the newest technologies of studies of methodology of approach of the systems enables to carry out preparation of competitive specialist at the European market of labour.

Keywords: system researches, pedagogical process, competitive specialist, Bolonskiy process.